

M ű l t b a n é z ő

150 éve született dr. Hankó Vilmos (1854–1923)

Orlai Györgyné

ÖSSZEFOGLALÓ

ERDÉLY SZÜLÖTTE DR. HANKÓ VILMOS VEGYÉSZ TANÁR, AKADÉMIAI LEVELEZŐ TAG MUNKÁSÁGÁT ISMERTETI A SZERZŐ A TUDÓS HALÁLÁNAK 150. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL.

INHALT

IN SEINEM ARTIKEL BERICHTET DER AUTOR ÜBER DIE WISSENSCHAFTLICHE ARBEIT UND TÄTIGKEIT VON DR. VILMOS HANKÓ – DER CHEMIKER, LEHRER UND KORRESPONDIERENDES MITGLIED DER AKADEMIE – AUS DEM ANLASS VON DER 150. JAHRESWENDE SEINER GEBURT.

SUMMARY

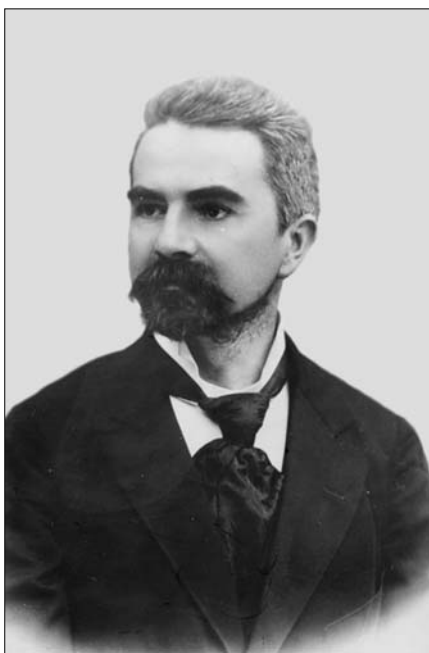
THE AUTHOR OUTLINES THE ACTIVITIES OF DR. VILMOS HANKÓ NATIVE OF TRANSYLVANIA, THE PROFESSOR OF CHEMISTRY AND CORRESPONDING MEMBER OF THE ACADEMY, ON THE OCCASION OF THE 150TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH.

Hankó Vilmos 1854. március 2-án született Parajdon (Udvarhely megyében). A lemhényi Hankó család leszármazottja. Édesapja Hankó János, sóbánya-hivatalnokként működött Erdélyben, nagybátyja Hankó József, Torda megye főorvosa és több megye táblabírája volt.

Az olvasók Hankó Vilmos talán legnépszerűbb könyvével napjainkban is találkozhatnak. A Székelyföld című 1896-ban kiadott monográfiája 1993-ban, majd 1998-ban reprintben újra megjelent. Az életrajzi lexikonok adatain kívül az ásványvizek, fürdők, várostörténeti vagy turisztikai témájú közleményekben még találunk hivatkozást könyveire és nagyszámú népszerű cikkére.

Hankó Vilmos egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, 1877-ben vegytan- természettan szakos tanári oklevelet szerzett és doktori szigorlatot tett. Ezután kinevezték a dévai főreáliskola tanárává, ahol 8 tanéven keresztül oktatta a vegytant, és csaknem végig a természettant is. Több éven át meteorológiai észlelései eredményét Budapestre továbbította. Dévai működése alatt, 1879 nyarán nyílt lehetősége egy ösztöndíjas tanulmányútra. Meglátogatta Bunsen, Kirchhoff és Liebig laboratóriumait, majd itthon tanulmányozta az erdélyi ásványvizeket, és véleményezte, hogy összetételük alapján melyek alkalmasak kivitelre. Valószínű, hogy Déván vette feleségül ditrói Puskás Gizellát.

1885-ben saját kérésére a budapesti II. kerületi reáliskolába (a későbbi Toldy főreálba) került. Ebben az évben hunyt

el a nagyhírű Say Móric akadémikus, az iskola igazgatója, kémia tanára. A kémia- oktatásban Hankó Say utóda lett. A kémián kívül itt is hosszú időn át oktatta a természettant is. Innen vonult nyugdíjba 1921-ben, összesen 45 év tanítás után, mint címzetes igazgató.

Tudományos munkássága:

A bölcsészdoktori disszertációja után tudományos munkásságát tovább folytatta. Az ásványanalízis területén az erdélyi Nagyágon előforduló nagyágit nevű telluráknak pontos elemzését végezte el.

Ehhez a munkához és a talán legjelentősebb tevékenységéhez, az ásványvíz- elemzésekhez is az Akadémia nyújtott többször támogatást. Ugyancsak az Akadémiától kért és kapott anyagi támogatás tette lehetővé, hogy a Hunyad megyei gyógyforrásokat elemezze, ezt később több más erdélyi ásványvíz- elemzés követett. 1891-ben Gerlóczy Zsigmonddal, a Rókus kórház orvosával közösen írták a „Budapest fürdői és ásványvizei” című könyvet, majd 1907-ben Papp Samuval szerkesztette „A magyar birodalom fürdői és ásványvizei” című munkát. Ismertetett új ásványvíz- elemző készülékeket. Sok jó tanácsot is adott az ásványvizek kezeléséről. E munkák mellett azzal a gazdaságilag fontos kérdéssel is foglalkozott, hogy miként lehet elérni, hogy az ásványvizek palackozás után ne zavarosodjanak meg. Hirdette szóban és írásban, hogy Nagymagyarország ásványvizei és hőforrásai felérnek a külföldiekkel és, hogy ez a természeti kincs az ország gazdasági fejlődését is előmozdíthatná úgy, mint Németország Baden-Badene, Wiesbadene vagy Csehország Karlsbadja, Marienbadja.

Jelentős munkásságát az Akadémia is elismerte, 1894-ben levelező tagjai sorába választotta. Székfoglaló értekezése az ásványvizek összetételének ingadozásáról szólt. Az Akadémiai Almanach tétel felsorolása szerint 1894-ig Hankó Vilmosnak már 51 önálló munkája, illetve értekezése volt. Műveinek jegyzéke pedig azzal a megjegyzéssel zárul, hogy „A fennebbieken kívül számos tanügyi,

balneológiai, ismeretterjesztő cikket írt különböző lapokban, folyóiratokban”. (Nem sokkal később lett egyik szerkesztője a Balneológiai Közlönynek.)

Az Akadémiához fűződik még Gáspár Jánossal közösen írt növénykémiai tárgyú értekezése „A magyar búza chemiai összetételéről”-ről (1899). Ebben azt bizonyították be, hogy a magyar búza minősége nem romlott, sikértartalma továbbra is nagy, szintén nagy a zsirtartalma is. Ezzel a búza exportjának jó hírét védték meg. A dolgozattal elnyerték az Akadémia 1897. évi Lévay-jutalmát.

Tankönyvírói munkássága is jelentős:

Kémiai és ásványtan tankönyvei számos kiadásban jelentek meg, és az ország különböző iskolatípusaiban voltak használatban. Legtovább a polgári leányiskolai „Kémia és ásványtan”-a volt használatban (Hankó V. – Snasel F.) – Cserny Dezső átdolgozásában e tankönyvet még 1947-ben is kiadták.

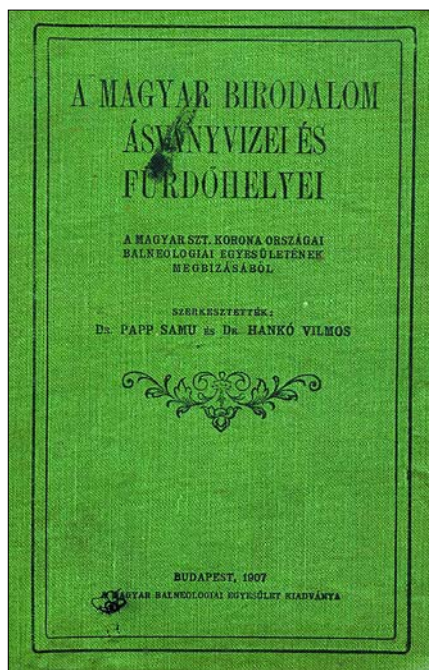
Kiállításokon is aktívan vett részt, csak a jelentősebbeket említve: az Országos Általános Kiállításon (1885), a Millenniumi Kiállításon (1896), a Párizsi Világkiállításon (1900) pedig ő tervezte és készítette a Balneológiai Egyesület tudományos kiállítását, melyet aranyéremmel jutalmaztak.

Hankó Vilmos népszerűsítő tevékenysége leginkább az általa szerkesztett és írt nagyszámú kiadványban jelenik meg. Kiadványai a legkülönbözőbb olvasói réteghez szólnak. Pl.:

- 1888-ban az ő szerkesztésében jelent meg a „Házi kincstár” című könyv, mely elsősorban a háziasszonyok részére készült. A sikeres könyvet többször is kiadták;
- az „Olvasmányok az ipari-chemia köréből” (1897) már képzettebb olvasói réteg számára íródott,
- majd „Az iparosok kincseskönyve” következett 1899-ben.
- Egyedüli szerkesztője volt az „Universum” című évkönyveknek. A sorozatnak 9 kötete jelent meg 1904 és '21 között. A célzott olvasóközönség a család és ifjúság volt. A közlemények változó hosszúságúak, a sok kép vonzóvá teszi az átlagosan 350–400 oldalas köteteket. A címek frappáns megválasztása hozzájárult a sorozat sikeréhez.

Egy-egy kötetben 30 körüli szerző nevével találkozunk. A szerzők között szerepel pl. a kémikusok közül Wartha Vince, Than Károly – a fizikus Zemplén Győző, – a természettudós Herman Ottó, – a geológus-földrajztudós Lóczy Lajos, – a geográfus Brózik Károly. Csaknem minden kötetben szerepel Ilosvay Lajos egy közleménye, akihez régi kapcsolat fűzte a szerkesztőt.

– Hankó Vilmos természetesen saját munkái számára is felhasználta ezt a publikációs lehetőséget. A kiadványban közel 40 írása jelent meg.

Hankó Vilmos népszerűsítő munkásságából érdemes külön kiemelni a magyar tudósokról, feltalálókról, valamint az eredményekről, találmányokról szóló munkáit.

Az *Universum* első kötetében rögtön közölte „Magyar Pasteur” címmel *Preysz Móric* életét és munkásságát. „Ki találta fel a gyufát” címmel *Irinyi János* és a foszforos gyufa történetét írta meg. „A maguk emberségéből lett tudósok” című fejezetben a kortárs *Ilosvay Lajos* munkásságát ismertette példaképnek állította a fiatal olvasók elé. Külön közleményben számolt be *Kempelen Farkasról*, *Gábor Áronról*, és elhunyt tanártársáról, *Paszlavszy Józsefről*, a főrealiskola természetrajz tanáráról. Megragadott minden alkalmat, hogy közzé tegye az eddig elért kiemelkedő eredményeket. Közleményei még számos folyóiratban, de önállóan is megjelentek.

„Egy elfelejtett magyar találmány” címmel 1894-ben a *Természettudományi Közlönyben* jelent meg Hankó Vilmos bevezetőjével *Jedlik Ányosnak* az ún. savanyúvíz (=szódavíz) előállítás módjáról és a készülékéről szóló tanulmánya. Jedlik annakidején jó barátságban volt a bécsi Ettingshausen nevű egyetemi professzorral, neki mondta el, hogy milyen jó savanyúvizet készít otthon magának és kollégáinak. A professzor kérésére írta meg Jedlik a közleményt, latinul. Ettingshausen németre lefordítva jelentette meg a bécsi kiadású *Zeitschrift für Physik und Mathematik* című folyóiratban 1830-ban. Hankó Vilmos jóvoltából vált magyar nyelven is ismertté – 64 év elteltével – Jedlik Ányos találmányának leírása a szódavíz készítéséről.

1923. november 21-én hunyt el a sokoldalú tudós kémiatanár, aki kiemelt feladatának tekintette hazánk természeti kincseinek népszerűsítését, a magyar tudósok és feltalálók munkásságának ismertetését, bizonyítva, hogy múltbéli eredményeink alapján lépést tudunk tartani a művelt nyugattal.

Szerző: Orlai Györgyné
könyvtáros
Országos Műszaki Múzeum